

Облехипата – малко позната, но перспективна овощна култура

Автор(и): ас. Кирил Кръстев, Институт по декоративни и лечебни растения – София

Дата: 27.04.2025 Брой: 4/2025

Облехипата позната още като морски зърнастец, раkitник или сибирски ананас е многогодишен храст с височина 1-3 м или дърво – до 3-6 м, със закръглена, компактна, разлата или пирамидална корона в зависимост от сорта. Древните гърци наричали облехипата *Hippophae* – „блестящ кон“, а нейните листа били част от диетата на състезателните и бойни коне.

Овощната култура принадлежи към семейство *Elaeagnaceae* sindl, род *Hippophae* L. Характерна особеност е образуването на грудки по корените и разклоненията от различен порядък, благодарение на които, със симбиоза с почвените бактерии, усвоява атмосферен азот, подобно на бобовите култури. От всички три вида – *H. thibetana* Schlecht, *H. salicifolia* D. Don и *H. rhamnoides* L., само *H. rhamnoides* L. има стопанско

значение и ценни за здравето, козметичната индустрия, фармацевцията и медицината качества, благодарение на повече от 190 активни съставки. Също така може да се включи в озеленяването на паркове и градини, тъй като има ценна декоративна стойност – поради красивите листа и дълги плодни клончета, отрупани с плодове.

Стъпва в плододаване след третата година. Най-ценното качество на плодовете на облепихата е съдържащото се в плодовото месо и семената облепихово масло – до 6-7 % в свежите плодове, като при някои сортове достига 10 %. Маслото има сложен състав : 40 – 50 мг/% каротиноиди, 100-160 мг/% витамин Е, 2,70-5,60 мг/% витамин К1, 240-280 мг/% стерини и голямо количество наситени и ненаситени мастни киселини.

Плодовете на тази ягодоплодна култура притежават изключително богат и разнообразен химичен състав : въглехидрати – 4,56-16,86 %, с преобладаващо съдържание на монозахариди, органични киселини – 1,53-3,35 %, пектин – 0,31 – 0,34 %, дъбилни и ароматни вещества 0,14-0,29 %.

Високо е съдържанието на витамин Е – 8-16 мг/% и на витамин С, което може да достигне до 300-500 мг/%. В плодовото месо са установени и витамините: А (1,99-18,50 мг/%), В₁ (до 0,035 мг/%), В₂ (до 0,06 мг/%), фолиева киселина (до 0,08 мг/ %), К (2,7-5,6 мг/%), Р (250-700 мг/%), както и други биологично активни съединения (в мг/%): тритерпенови киселини (20-110), серотонин (до 2,5), бетаин (90-360), кумарини (1-2,4) и оксикумарини (75-90).

Облепиховото масло притежава бактерицидно, ранооздравяващо и болкоуспокояващо действие, поради което се използва при лечение на язвена болест на стомаха и дванадесетопръстника, някои гинекологични заболявания, трудно зарастващи рани и общоукрепващо средство.

В древномонголската, древногръцката, китайската и тибетската медицина плодовете на облепихата са били използвани при лечението на жлъчни заболявания, кожни болести и ревматизъм и подагра. Сокът от плодовете и отварата от плодове и клонки се използват против косопад.

Облепихата има специфични изисквания към условията на месторастене.

Тя е студоустойчиво растение – по време на дълбок покой издържа до $-45-50^{\circ}\text{C}$ (сибирски и монголски форми), но при нашите условия – зими, характеризираци се с температурни колебания и временно затопляне студоустойчивостта рязко намалява.

Също така облепихата е много взискателна към почвената и въздушна влажност и не понася както високите температури на въздуха, така и засушаванията. Това се дължи на плитко разположената коренова система.

Затова за успешното отглеждане на културата са нужни по-прохладни райони, със сравнително малки температурни колебания и с повече валежи.

Облепихата е взискателна към почвените условия, добре расте и плододава на почви с лек механичен състав, добре дренирани, със слабо кисела и неутрална реакция – рН 6,5-7, богати на фосфорни соли, съчетани с високо съдържание на хумус и органични остатъци. Не понася тежките и преовлажнени почви.

Ягодоплодната култура е светлолюбиво растение. При силно засенчване тя расте високо нагоре, слабо се разклонява и встъпва късно в плододаване.

Затова определените места за засаждане на облепиха трябва възможно в най-голяма степен да отговарят на нейните изисквания.

Най-подходящи почви за нея са леките – алувиални, канелени, карбонатни, сивокафяви горски, тъмносиви почви.

Основната обработка на почвата се извършва на дълбочина 40-50 см. Предпосадъчното торене с 4-5 т/дка органични торове се извършва преди нея или през предходната година. Внасят се още 80-100 кг/дка суперфосфат и 20-30 кг/дка калиев сулфат. При невъзможност да се тори цялата площ, в посадъчните ямки се поставят по 5-6 кг оборски тор, 80-100 гр. Суперфосфат и 25-30 гр. калиев сулфат, размесени много добре с почва.

Най-подходящото време за засаждане е есента, но може и пролетно, най-късно до края на месец април. Желан посадъчен материал са двугодишни и тригодишни вкоренени растения. Засаждането се извършва в дълбоки 50 см траншеи или посадъчни ямки – 40x50 см и дълбочина 35-40 см. При по-тежка почва е необходим дренаж като запълването става със смес от почва, пясък и торф в равни съотношения. Разстоянията на засаждане са 3,5-4 м между редовете и 2-2,5 м вътре в реда. Кореновата шийка трябва да е на 5-10 см от повърхността. След засаждане растенията не се съкращават. Всяко растение се полива с 10-15 л вода.

Облепихата е двудомно растение, затова много важно условие е правилното разположение на мъжките растения-опрашители. Надеждно опрашване на женските растения се получава при редуване на всеки два реда женски растения с един смесен ред – на всеки 5 женски се засажда едно мъжко растение.

Най-ефективно е отглеждането на облепиха със затревени междуредия и системно мулчиране с окосена трева вътре в реда. В зависимост от плодородието на почвата ежегодно растенията се подхранват с 20-25 кг/дка амониева селитра или друг азотен тор в същото количество.

Растенията се формират храстовидно – с няколко издънки или едностъблено – като дръвче. С цел дръвчето да бъде с компактна и ниска корона през първите 4-5 години се премахват само излишните, неправилно разположени и сгъстяващи клонове. Новоизраслите коренови издънки се отстраняват, като се изрязват от основата. Може да се допусне съкращаването на някои клонове с 10-20 см, за да се стимулира

разклоняването. Един път годишно се извършва профилактична резитба, с цел да се премахнат изсъхналите, повредените и счупени клони. След осмата година се извършва подмладяваща резитба – на тригодишна дървесина.

Ако по време на цъфтежа няма ветрове е необходимо допълнително опрашване на женските цветове – отрязват се цветни клонки от мъжки растения и се прикрепват в короните на женските растения или се стръскват.

Формирането на плодовете продължава около 100 дни, а зреенето им настъпва в края на юли – август.

При механизирана беритба се използват машини с вибрационно действие, които стръскват клоните. Ръчната беритба на плодовете е трудна, заради наличието на шипчета по клоните и късите дръжки на плодовете и плътно прикрепените по клоните плодове. Затова е препоръчително да се отглеждат сортове с малко на брой или без шипчета растения и с по-дълги плодни дръжки.

Едни от най-разпространените сортове са с руски произход. Ето няколко по-нови руски сортове:

Пантелевская

Растението е среднорастящо, с разклонена и закръглена корона, с клони излизащи под ъгъл 45 °.

Плодовете са едри, със средна маса 0,8-1 гр, удължено-овални, оранжевочервени, с плодова дръжка от 3-4 мм.

Химичен състав на плодовете: захари – 5,8 %, киселини- 1,9 %, вит. С – 87,5 мг/%, облепихово масло – 5,7 %.

Сортът е със среден до късен срок на зреене на плодовете. Родовитостта е висока.

Чуйская

Растението е среднорастящо, короната е разклонена и компактна, като клоните излизат под ъгъл от 60-80 °.

Плодовете са едри – 0,9 гр, овално -цилиндрични, бледооранжеви, със сладко-кисел вкус.

Химичен състав на плодовете: захари – 8 %, киселини- 1,7 %, вит. С – 85 мг/%, каротин – 4 мг/%, облепихово масло – 5,5 %.

Сортът е с ранен срок на зреене на плодовете. Родовитостта е висока. Недостатък е, че се наблюдава засъхване на храстите.

Превосходная

Растението е среднорастящо, короната е рехава и разклонена, а клоните излизат под ъгъл 45-60 ° и са почти без шипове.

Плодовете са със средна маса 0,6 гр., с цилиндрична форма, жълто-оранжеви, със сладко-кисел вкус.

Химичен състав на плодовете: захари – 8,5 %, киселини – 1,9 %, вит. С – 80 мг/%, каротин – 3,7 мг/%, облепихово масло – 5 %.

Отглеждат се и сортове с немски произход – Аскола, Дорана, Фругана, Хабего, Херго, Лейкора, Сирола, сортове опрашители (Pollmix-4, Klon 1-4).

Съвременни сортове облепиха

Августина

Растението е среднорастящо, короната е разклонена и компактна.

Плодовете са едри – 1-1,1 гр., с овално-яйцевидна форма, жълтооранжеви, с нежна кожица, разположени рехаво по клоните. Плодовата дръжчица е дълга 5-6 мм.

Химичен състав на плодовете: захари -9,6 %, киселини – 1,5 %, вит. С – 111,6 мг/%, каротини – 2 мг/%, облепихово масло – 6,7 %.

Сортът е с ранен срок на зреене, с висока студоустойчивост. Родовитостта е много добра.

Елизавета

Растението е среднорастящо, с компактна и овална корона, с малко шипчета по клоните.

Плодовете са едри – 0,8-1 гр., овално-цилиндрични, оранжеви, с ананасов привкус, рехаво разположени върху клоните. Плодовата дръжчица е дълга 5-6 мм.

Химичен състав на плодовете: захари – 5,9-8,9 %, киселини – 1,1-1,6 %, вит. С -71,3 – 100 мг/%, облепихово масло – 4,4-5,1 %.

Сортът е с късен срок на зреене на плодовете. Родовитостта е много добра. С много добра устойчивост на студ, болести и неприятели.

Великан

Растението е среднорастящо, короната е овална и средно гъста.

Плодовете са едри – 0,7-1,2 гр., оранжеви и с цилиндрична форма. Плодовата дръжчица е с дължина 4-5 мм.

Химичен състав на плодовете: сухо вещество – 16,1 %, захари – 6,6 %, киселини- 1,5 %, вит. С – 157 мг/%, каротини – 3,1 мг/%, вит. Е – 12,2 мг/%, облепихово масло – 2,7 %.

Сортът е с късен срок на зреене, без шипове по клоните.

Джемоя

Растението е слаборастящо, със закръглена и средно гъста корона.

Плодовете са средни по тегло – 0,6-0,73 гр., с овална форма, оранжеви с червенина към чашката.

Химичен състав на плодовете: захари- 5,8 %, киселини – 1,3 %, вит. С- 154 мг/%, облепихово масло – 8-10 %.

Сортът е с късен срок на зреене, с много добра родовитост и студоустойчивост. Преработените плодове са с високо качество.

Нивелена

Растението е среднорастящо, короната е слабо разклонена, шипчетата по клоните са малко.

Плодовете са средни – 0,5-0,6 гр., със закръглено-удължена форма, оранжево-червени, с плътна кожица.

Химичен състав на плодовете: сухо вещество – 13,5 %, захари – 2,2 %, киселини – 2,6 %, вит. С – 77 мг/%.

Сортът е със среден срок на зреене на плодовете. Родовитостта е висока. Устойчив на студ и болести. Подходящ за преработка.

Повреди нанесени от облепихова муха (Rhagoletis batava)

Облепихата се напада от редица болести – брашнеста мана, вертицилийно и фузариено увяхване, монилия и други и неприятели - зелена и черна облепихова листна въшка, облепихова бълха, облепихова муха, облепихов молец, облепихов акар. Много от тези болести и неприятели в нашата страна не са разпространени, но са разпространени в близки до нас страни – Русия, Полша, Беларус, Германия, Латвия, Украйна, затова ще опишем само тези които се срещат у нас.

Вертицилийно и фузариено увяхване (Verticillium spp., Fusarium spp.)

Наблюдава се пълно изсъхване на отделни издънки, което протича в кратки срокове. В началото листата загубват ярката си украска и тургора си. След това настъпва бързото им пожълтяване и окапване. За няколко дни растението може да загуби листата си, освен китка млади листа по върховете на прирастите,

плодовете предивременно да се обагрят и да останат по клонките в съсухрен вид. По кората се появяват оранжеви или розовочервени подутини с излизащи от тях цепнатини.

Причинителят напада растенията през рани по корените, стъблата и клонките. При повреда по корените забелязаните растения трябва незабавно да се изкоренят. В останалите случаи поразените части навреме се изрязват и отстраняват.

Патогенът се развива по-често, където заедно с облепихата се отглеждат зеленчуци – домати, картофи, пипер и ягоди.

Литература:

1. Мондешка, П., 2005. Лечебни плодови растения. Земиздат.
2. Стоянова, Н., В. Антонова, Д. Сербезова, 2018. Облепиха. Селскостопанска академия – София, Институт по земеделие – Кюстендил.
3. Drevinska, K., I. Moročko-Bičevska, 2022. Sea buckthorn diseases caused by pathogenic fungi. In Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, 76(4): 393-401.
4. Kummer, V., D. Hanelt, P. Hanelt, H. Jage, H. John, H. Richter, U. Richter, B. Schultz. Phyllactinia hippophaës (Erysiphales) rediscovered in Germany. Polish Botanical Journal, 55(2): 409-416.
5. Moskalets, V., T. Moskalets, M. Kliuchevych, N. Pelekhata, M. Svitelskyi, 2022. Sea buckthorn gall mite (*Aceria hippophaena* Nal.) in the orchards of sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides* L.) and elements of its control agrotechnology. Scientific Horizons, 25(12): 51-59.
6. Shalkevich, M. S., N. Y. Koltun, R. I. Pleskatsevich, 2015. Sea buckthorn pests and diseases in Belarus. Natural resources and bioeconomy studies, 31: 83-86.
7. Zalewska, E. D., G. Zawislak, E. D. Król, 2023. Fungi inhabiting aboveground organs of sea buckthorn (*Hippophae rhamnoides* L.) in organic farming. Acta Agrobotanica, 76: 168497.